

Redaktori
Dr Vojislav Bajić
Mihailo Jovanović
Dr Jelica Minić
Gavro Cerović

Podaci o knjizi:

- **Broj strana:** XIV, 212
- **Izdavači:** Institut ekonomskih nauka, Beograd
- **Jezik:** Srpski
- **ISBN** 978-86-80315-75-1
- **Godina izdanja:** 2008

Sadržaj

PREDGOVOR.....	ix
-----------------------	-----------

I G L A V A

SVET	1
-------------------	----------

Perspektive razvoja sveta u znaku uspostavljanja nove strukturno-tehnološke matrice: osnovna obeležja, dileme i pristup..... 1

Kriza prelaznog razdoblja svetske privrede do 2000. godine 16

Opšte napomene o krizi 16

Pojavni izrazi protivurečnosti i kriznih poremećaja u svetskoj privredi...17

Bitne specifičnosti krize „prelaznog razdoblja“ svetske privrede20

Izazovi i realnost „novog“ novog svetskog poretka – razvojni aspekti..... 25

STO u novom svetskom tržišnom, finansijskom i institucionalnom poretku25

Šta je javni interes u savremenom javnom preduzeću (uloga i organizacija javnih preduzeća u bitno izmenjenom međunarodnom razvojnom i tržišnom okruženju) 41

Neka obeležja savremenog razvojnog i međunarodnog ambijenta u kojem se vrše (javne) funkcije javnih preduzeća.....41

Organizaciono-upravljačke, svojinske i razvojne koordinate savremenog javnog preduzeća u funkciji javnog poretka.....47

II G L A V A

JUGOSLAVIJA.....	55
-------------------------	-----------

Uslovi, mogućnosti i pravci dugoročnog ekonomskog razvoja Jugoslavije..... 55

Spoljne determinante razvoja Jugoslavije.....55

Pristup ekonomskom razvoju Jugoslavije u savremenim realnostima svetske privrede69

Uticaj ekonomske krize iz prve polovine 80-ih godina na ograničene mogućnosti strukturnih i tehnoloških promena до 1990/2000. godine.....75

Pristup strategiji spoljnoekonomskih odnosa Jugoslavije.....87

Elementi pristupa novog programa stabilizacije i oporavka	97
Evropska opcija Jugoslavije: obostrani strateški interes	
Evropske unije i Jugoslavije.....	105
Šta je mogući strateški interes Jugoslavije prema Evropskoj uniji.....	105
Šta je mogući evropski interes prema Jugoslaviji.....	119

III G L A V A

PRIVREDNI SISTEM JUGOSLAVIJE 125

Zašto je potrebno ukidanje društvene svojine (kao nesvojine)	125
Društvena svojina ima nesvojinska obeležja	125
Društvena svojina je neefikasna i neintegrativna.....	126
Svojinsko uređenje naših preduzeća mora biti prilagođeno svojinskim organizacionim i upravljačkim standardima međunarodnog okruženja ..	131
Najvažnije stabilizacione, socijalne i razvojne potrebe i funkcije koje društvena svojina nije u stanju da zadovolji	134
Model privatizacije Jugoslavije za prelazno razdoblje – u periodu do tri godine od usvajanja programa privatizacije	135
Premise koje opredeljuju osnovne ciljne funkcije	135
Neophodne komplementarne pretpostavke ostvarivanja prve faze programa privatizacije – izgradnja i dogradnja tranzicionog okruženja privatizacije.....	138
Smisao, komponente i nosioci ponderisane šeme programa transformacije društveno-državne svojine u njene osnovne društvene funkcije (socijalne, stabilizacione i razvojne strukture) – interesno dekomponovanje društvene svojine	140
Operativni reprezentanti svojinskih i upravljačkih prava – nosioci određenih društvenih funkcija	142
Šema ponderacije svojinske strukture tokom prelaznog razdoblja ...	143
Avramovićev program – četiri godine posle	147
Institut je organizovao okrugli sto iz nekoliko razloga.....	147
Šta je ostalo od Avramovićevog programa.....	147
Gde smo sada nakon četiri godine „primene“ i „čerupanja“ Avramovićevog programa	149
Umesto zaključka.....	150

IV G L A V A

SRBIJA I SVETSKA PRIVREDA 153

Položaj i strategija Srbije u novom ekonomskom poretku.....	153
Opšta kretanja u međunarodnom okruženju od značaja za razvoj i međunarodni ekonomski položaj Srbije	153
Strukturne i institucionalne promene u svetskoj privredi i Srbija.....	155
Procene i scenariji mogućih kretanja u evropskom okruženju	165
Položaj i strategija Srbije u novom evropskom poretku	169

V GLAVA

RAZUMEVANJE CENE RAZVOJA

179

O koncepcijama u teoriji „planske“ cene	179
Koncepcije o teoriji „tržišne“ cene.....	184
O koncepciji cene razvoja	187

VI GLAVA

OBJAVLJENI RADOVI

201

Opus autorskih i koautorskih naučnih i stručnih radova, referata i espartiza profesora dr. Tomislava Popovića.....	201
---	-----

SKRAĆENICE

211

PREDGOVOR

I

Uređivački odbor je pripremio publikaciju „Izabrani radovi“ Tomislava Popovića i javnosti je predstavlja u godini kada Institut ekonomskih nauka (IEN) obilježava značajan jubilej – pedesetogodišnjicu rada Instituta, formiranog pod ovim imenom Odlukom Saveznog izvršnog vijeća SFRJ (SIV) 1958. godine. Odluku o izradi ove publikacije donijelo je Naučno vijeće Instituta u septembru 1999. godine, neposredno poslije smrti pokojnog Tomislava, tadašnjeg direktora Instituta. A sa osjećajem nelagode sjećamo se da su zapravo početkom 1999. godine, na prijedlog Tomislava Popovića, Naučno vijeće i Upravni odbor Instituta utvrdili detaljni program proslave jubileja – 40 godina naučnih, obrazovnih i poslovnih aktivnosti IEN. Program proslave je objavljen u poznatom zborniku radova „Izazovi razvoja na prelazu u XXI vek“, posvećenom četrdesetogodišnjici rada i razvoja Instituta. Uvodni referat Zbornika pod naslovom „Aktuelna kretanja u međunarodnom okruženju i Jugoslavija – model tranzicije i tranzicioni potencijal Jugoslavije“ napisao je Tomislav Popović. Ovo je posljednja publikacija koju je pripremio i uradio, a istovremeno i njegov posljednji objavljeni rad. Uvjeran sam da bi svi radnici Instituta i svi koji su poznavali Tomislava Popovića, bili izuzetno zadovoljni da ovaj jubilej, pedesetu godišnjicu Instituta, proslavljamo zajedno sa Tomislavom. Takođe sam uvjeren da bi cjelokupni bilans ove institucije bio daleko uspješniji, osobito njegova kadrovska, materijalna i međunarodna pozicija, a samim tim budućnost Instituta sigurnija i prosperitetnija da ga obilježavamo zajedno sa njim.

II

Tomislav Popović rođen je u Đakovici, a osnovnu školu i gimnaziju završio je u Ivangradu (Beranama). Studije je završio na Pravnom fakultetu u Beogradu, gdje je i magistrirao i doktorirao. Kao i većina tadašnjih generacija, školovao se u oskudnim uslovima, tako da je u

privređivanju morao pomagati svojim požrvovanim i preduzimljivim roditeljima, koji su inače poznati po proizvodnji preparata na bazi ljekovitog bilja sa područja planina Bjelasice, Komova i Prokletija. Tomislav je bio poznat kao izuzetan sin, suprug, roditelj, djed, prijatelj i kolega. Duboko je osjećao, kao veliki humanista, da živimo u vremenu poremećenih skala vrijednosti i gluve savjesti, da sve veći broj ljudi žudi za trenucima nježnosti, za jednostavnom i iskrenom ljudskom riječi, za međusobnom solidarnošću, razumijevanjem i prijateljskom podrškom, za gestom saosjećanja i toliko važnim i uzvišenim činom pružene ruke. Zato je, koliko god je mogao, pomagao ljudima u nevolji. Vjerujem da se radnici Instituta sjećaju njegovih ogromnih napora na organizovanju i pružanju pomoći izbjeglicama sa područja zahvaćenim ratnim razaranjima u bivšoj Jugoslaviji, u čemu je imao i nesebičnu podršku i pomoć zaposlenih.

Iz Instituta za međunarodnu politiku i privredu, u kojem je radio od 1964. do 1989, prešao je u IEN, i izabran je za generalnog direktora. Po dolasku u Institut uložio je ogromnu energiju, znanje, umješnost i odlučnost na njegovoj programskoj, kadrovskoj i organizacionoj konsolidaciji jer se duže vrijeme ustanova nalazila u ozbiljnoj krizi. Zapravo, zahvaljujući potpunoj predanosti Institutu, danonoćnim radom, organizatorskim i menadžerskim sposobnostima, kao i povjerenju većine zaposlenih naučnih radnika, Tomislav je uspio, za veoma kratko vrijeme, ne samo da stabilizuje Institut, nego i da učini da on izraste u uvaženu instituciju nacionalnog, jugoslovenskog i regionalnog značaja na području ekonomskih nauka. Početkom devedesetih godina prošlog vijeka IEN prerasta u koordinatora svih 27 ekonomskih instituta Jugoslavije, a Tomislav Popović rukovodi njihovim Konzorcijumom, organizujući rad na izradi nekoliko strateških ekonomskih projekata od opštejugoslovenskog značaja. Tada je već Institut imao oko 35 stalno zaposlenih istraživača sa raznim naučnim zvanjima, i čak 173 spoljnih saradnika različitih stručnih profila. U Institutu je jedno vrijeme bilo i sjedište Jugoslovenskog centra za primijenjenu ekonomiju i tehnologiju (JUCET).

Tomislav Popović nije bio samo istaknuti i predani poslenik u oblastima ekonomske nauke i obrazovanja, već i svestrano angažovana ličnost u strukovnim institucijama, nevladinom sektoru, međunarodnim tijelima i brojnim humanitarnim organizacijama. U ekonomiji se bavio širokim spektrom tema među kojima su naročito značajne: teorija

vrijednosti i cijena, strukturne promjene u svjetskoj privredi, novi međunarodni ekonomski poredak, funkcionisanje i problematika svjetskog tržišta, strategija spoljnotrgovinskih odnosa Srbije i Jugoslavije, makroekonomska problematika i strateško planiranje, tokovi tranzicije i modeli privatizacije. Na fakultetima u Nišu, Subotici, Novom Sadu i Beogradu držao je nastavu na osnovnim i postdiplomskim studijama, a na pojedinim evropskim i američkim univerzitetima imao je zapažena predavanja. Predano je radio na izradi Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije i bio pobornik privredne reforme, otvorenosti prema evropskim integracijama i modernizacijskih procesa u Srbiji, aktivno učestvujući, zajedno sa istraživačima Instituta, u osmišljavanju i izradi poznatog „Avramovićevog programa“. Bio je član redakcija niza časopisa i publikacija, direktor projekta „Novi ekonomski poredak“, direktor Konzorcijuma ekonomskih instituta SFRJ, učesnik niza domaćih i međunarodnih konferencija, savjetovanja i okruglih stolova, koordinator republičkog makroprojekta „Strategija, politika i sistem spoljnoekonomskih odnosa Srbije“. Kao istaknuti naučnik i profesor Univerziteta, imao je zapaženu ulogu u brojnim strukovnim asocijacijama: član Izvršnog komiteta EADT-a (Evropske asocijacije za razvoj i obrazovanje), član Predsjedništva Naučnog društva ekonomista SRJ, član Predsjedništva Saveza ekonomista Srbije, predsjednik Pravno-ekonomskog savjeta Vojvođanske banke, predsjednik Zajednice instituta Srbije, član upravnih odbora nekoliko velikih sistema u Srbiji i Crnoj Gori, itd.

III

Uporedo sa kvalitativnim i kvantitativnim jačanjem i razvojem istraživačkih kapaciteta, stalno je inovirana, proširivana i modernizovana programska orijentacija Instituta i njegova relevantna infrastruktura – računski centar, biblioteka, izdavačka djelatnost i dr. Na prijedlog Tomislava Popovića organi Instituta su prihvatili dugoročnu programsku orijentaciju u kojoj dominiraju tri programske cjeline:

1. **Međunarodna ekonomija i spoljnoekonomski odnosi** sa sljedećim tematskim cjelinama: kretanje u svjetskoj privredi, strukturne promjene i prilagođavanja, strategije i politike razvoja u svijetu, međunarodni tokovi robe i usluga,

tehnologija, kapitala i informacija, institucionalizacija svjetske privrede; odnosi sa MMF, Svjetskom bankom, Svjetskom trgovinskom organizacijom, OECD; ekonomski odnosi sa susjedima na prostoru Balkana i prethodne Jugoslavije; strategija, politika i sistem spoljnoekonomskih odnosa (carine, spoljnotrgovinski režim i dr.). Na sektoru međunarodne ekonomije bio je angažovan daleko najveći broj istraživača Instituta, kao i najveći broj istraživačkih projekata, studija, okruglih stolova i publikacija. Jedno vrijeme u Institutu je bilo angažovano oko 60 odsto istraživača Srbije iz ove oblasti ekonomije. Među njima je Tomislav Popović bio najistaknutiji i najpoznatiji i u zemlji i u inostranstvu. Ovu tvrdnju uvjerljivo potvrđuje cjelokupni sadržaj njegovih „Izabranih radova“ kao i bibliografija njegovih publikovanih radova. Naučnu kompetitivnost, profesionalnost i objektivnost IEN i njegovih vodećih kadrova potvrđuje i činjenica da je tokom 1991. i 1992. godine Institut bio angažovan od strane Evropske zajednice u izradi studije „Executive Protection and Competitiveness of the Yugoslav Economy“, a 1995. od strane Evropske unije dobijeno je ekskluzivno pravo objavljivanja „Bele knjige“ koja je publikovana iste godine pod naslovom „Prilagođavanje privrede uslovima poslovanja na tržištima Evropske unije“. Institut je 1996. godine od WTO dobio pravo za prijevod knjige koja je iste godine publikovana pod naslovom „Rezultati Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora“. Predgovor i ovoj knjizi napisao je Tomislav Popović, i on je sadržan u trećem dijelu ove publikacije.

2. **Materijalni, socijalni, regionalni i ekološki razvoj, privredni sistem i politika stabilizacije**, a u okviru ove tematske oblasti aktivno je praćen razvoj u navedenim oblastima, a posebno u sektoru ekonomskog razvoja, strukturnih promjena i prilagođavanja, socijalnog, regionalnog, agrarnog, turističkog i ekološkog razvoja, politici socijalnih transfera, razvoja ljudskih resursa, makroekonomske politike (cijene, plate, troškovi, investicije, platni bilans, javna potrošnja itd.). Iz ove tematske oblasti Institut je samostalno, ili u saradnji sa pojedinim domaćim i stranim institucijama, uradio veliki broj strateških programa i projekata. Oni su poznati stručnoj javnosti jer su objavljeni u nizu publikacija Instituta. Tomislav Popović je i iz

ove oblasti uradio brojne radove. Neki od njih se nalaze u ovoj knjizi, među njima: „Konceptija cena“ (V poglavlje publikacije) koji predstavlja zaključak njegove doktorske disertacije, „Opšta kretanja u međunarodnom okruženju od značaja za razvoj i međunarodni ekonomski položaj Srbije“, „Položaj i strategija Srbije u novom evropskom poretku“ (IV poglavlje).

3. Treća oblast **obuhvata tranziciju na makro nivou, kao i na nivou preduzeća i banaka**. Težište u ovoj oblasti bilo je na problemima privatizacije, odnosno svojinske, organizacione, upravljačke, programske i tehnološke transformacije preduzeća i banaka na modelima i tehnikama privatizacije, izradi preinvesticionih i investicionih programa, i na informatizaciji preduzeća. Istraživači Instituta uradili su veliki broj programa svojinske i upravljačke transformacije, uključujući i jedan broj velikih privrednih sistema kao što su na primer „Coca-Cola“ i BIP u Srbiji i „Plantaže“, HTP „Budvanska rivijera“ i HTP „Primorje“ u Crnoj Gori. Ovoj aktuelnoj, složenoj i vrlo osjetljivoj problematici i Tomislav je lično posvetio izuzetnu pažnju i angažman. Napisao je publikaciju „Model privatizacije u SR Jugoslaviji“, kao i radove „Šema ponderacije svojinske strukture“, „Zašto je potrebno ukidanje društvene svojine (kao nesvojine)“. Izvodi iz navedenih radova sadržani su u III glavi „Izabranih radova“.

Široj naučnoj i stručnoj javnosti poznati su uspjesi koje je IEN ostvarivao i na drugim sektorima razvoja u periodu 1989-1999. To se prije svega odnosi na **vrlo intenzivnu i razudenu međunarodnu saradnju** (čak i u periodu sankcija Savjeta bezbijednosti) jer su zaključeni dugoročni sporazumi o poslovnoj i naučnoj saradnji sa dva univerziteta u SAD, tri vodeća ekonomska instituta u Rusiji, jednim univerzitetom u Kanadi, sa vodećim institutima u Evropi i susjedstvu, a tokom 1999. godine pripreman je sporazum o saradnji sa naučnim ustanovama NR Kine i Južne Koreje. O intenzitetu međunarodne saradnje Instituta govori podatak da je samo u periodu 1996-1999. održano 16 naučnih skupova i seminara sa učešćem niza inostranih naučnih, obrazovnih i strukovnih ustanova i organizacija.

Institut i njegov direktor su posebno isticali zaista impozantne uspjehe u **razvoju biblioteke** koja je bila otvorenog tipa, i raspolagala sa

fondom od 60.000 bibliotečkih jedinica, a po uvođenju sankcija UN bila je depozitarna biblioteka Ujedinjenih nacija, specijalizovana biblioteka Svjetske banke i OECD sa preko 8.000 publikacija, časopisa i dokumenata. Tako je IEN bio jedina naučna ustanova u Srbiji koja je imala ovako bogat bibliotečki fond, a intenzivno su je koristili istraživači, profesori, studenti, diplomate, novinari, privrednici i druge javne ličnosti.

Slična je bila situacija i sa **izdavačkom djelatnošću** s obzirom na to da je IEN od 1992. do 1999. godine objavio 55 knjiga na srpskom i engleskom jeziku. Zbog toga je Institut na 37. Međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu 1992. proglašen za najuspješniju izdavačku kuću u SR Jugoslaviji.

IV

U dramatičnim procesima koji su karakterisali skoro čitavu posljednju deceniju prošlog vijeka i koja je u velikom dijelu nekadašnje Jugoslavije po razaranjima podsjećala na vandalska vremena, Tomislav Popović je, uz punu podršku organa Instituta i većine istraživača, ulagao ogroman napor da održi i unaprijedi sve bitne poslovne i naučnoistraživačke funkcije IEN. Uz to, posebno se promišljala strategija Instituta kojom bi se osigurala njegova specifičnost i prepoznatljiv imidž kako bi se održao u sistemu evropskih i svjetskih asocijacija i komunikacija na spoljnom planu, a na unutrašnjem da bude tretiran kao centar od apsolutnog profesionalnog povjerenja. Drugim riječima, Institut je nastojao, i, što je osobito važno, uspio da svoja istraživanja, studije i ekspertize radi nezavisno od dnevopolitičkih potreba, interesa i uticaja. U tom cilju IEN je organizovao izdavanje biltena-časopisa „Mesečne analize i prognoze – MAP“ koji je, na objektivan i stručno fundiran način, istraživao relevantna ekonomska i socijalna kretanja u Srbiji, SRJ i zemljama u tranziciji, kao i predviđanja očekivanih ekonomskih kretanja u kontekstu međunarodnih ekonomskih, finansijskih i tehnoloških promjena. Tako je MAP postao zaštitni znak ne samo u domaćoj već i u inostranoj javnosti, jer su priloge iz njega vrlo često prenosili vodeći ekonomski časopisi i novine. Naravno, Institut je zbog te svoje pozicije u Srbiji bio često „na meti kvazikonkurenata, pa i pojedinih političara, i godinama pod režimom prohibicije u komercijalnim projektima državnih organa, ali je, sa druge strane, imao profesionalnu satisfakciju zato što su

kretanja, po pravilu, potvrđivala naše ocene i prognoze“, kako se konstatuje u analizi generalnog direktora IEN prof. dr Tomislava Popovića u „Četrdeset godina rada Instituta ekonomskih nauka Beograd – 1958-1998“.

Ovaj kratki prikaz desetogodišnje uloge Tomislava Popovića u stabilizaciji, razvoju, afirmaciji i rezultatima koje je ovaj istraživački kolektiv ostvarivao, samo je jedan dio onoga što je uradio ovaj neumorni djelatnik, temeljni istraživač i naučnik, omiljeni profesor, priznati organizator i menadžer, a iznad svega odvažna, hrabra i stamena ličnost visokih ljudskih kvaliteta, čovjek humanista kome se vjerovalo, i koji će ostati upamćen i po doprinosu u uspostavljanju pokidanih veza na čitavom jugoslovenskom prostoru, i zalaganju za intenzivno uključivanje Srbije u evropske integracije.

V

Karakter i sadržaj publikacije „Izabrani radovi“ osmislio je uređivački odbor u sastavu: prof. dr Miljan Radović, predsjednik, Mihailo Jovanović, urednik, prof. dr Mladen Kovačević, dr Jelica Minić i dr Vojislav Bajić, članovi odbora. U izboru tekstova nastojali smo da prezentujemo čitav spektar, inače vrlo bogatog, razuđenog i raznovrsnog stvaralačkog opusa ovog autora, a čitav sadržaj publikacije sistematizovan je po tematskim područjima. Polazeći od toga, izdvojeno je pet posebnih cjelina: Svet, Jugoslavija, Privredi sistem Jugoslavije, Položaj Srbije u novom ekonomskom poretku i Konceptija cena. Na kraju knjige data je bibliografija radova iz koje se vidi izuzetno bogat opus autorskih i koautorskih naučnih i stručnih radova, referata i ekspertiza ovog autora, objavljenih u zemlji i inostranstvu. Ovom prilikom želim i da informišem stručnu javnost da je bio pokrenut postupak za prijem prof. dr Tomislava Popovića za vanrednog člana Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Uvjeren sam da prerana i iznenadna smrt nije presjekla njegovo stvaralaštvo u punom naponu, on bi danas bio ne samo vanredni nego i redovni član ove prestižne naučne ustanove.

Institut ekonomskih nauka i Uređivački odbor duguju srdačnu zahvalnost probranim donatorima ovog izdanja sa kojima je Institut imao dugogodišnju saradnju: skupštinama opština Berane i Budva i privrednim sistemima „Plantaže“ – Podgorica, „Budvanska rivijera“ –

Budva, „Primorje“ – Tivat i Institutu za ekonomsku diplomatiju – Beograd, koji su pomogli da se knjiga „Izabrani radovi“ Tomislava Popovića predstavi javnosti kao znak prizanja ovom velikom naučniku i čovjeku za sve ono što je uradio za razvoj i afirmaciju Instituta, naše zajednice, kao i za razvoj ekonomske nauke i njene primjene.

Dr. Mijan Radović